

УДК 82.09(4/9)

СЕРКОВА Юлія – старший викладач кафедри слов'янської філології, Хмельницький національний університет, вул. Інститутська, 11, Хмельницький, 29000, Україна (yulsier@yahoo.pl)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8346-2096>

ПАПУШИНА Валентина – доктор педагогічних наук, доцент кафедри української філології, Хмельницький національний університет, вул. Інститутська, 11, Хмельницький, 29000, Україна (papushyna2@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4833-9049>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2025.63.9>

Бібліографічний опис статті: Серкова, Ю., Папушина, В. (2025). Феномен бога у творчій свідомості Т. Шевченка та А. Міцкевича. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 63, 81–88, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2025.63.9>

ФЕНОМЕН БОГА У ТВОРЧІЙ СВІДОМОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА ТА А. МІЦКЕВИЧА

Анотація. Література кожної країни має своїх митців-патріотів, чия життєва позиція, світогляд, громадська діяльність, художня творчість мають величезний вплив на формування національної свідомості. Саме такою була громадянська позиція поетів-патріотів, котрі проголошували ідеї романтизму, Адама Міцкевича в Польщі і Тараса Шевченка в Україні. Цим письменникам вдалося підвести глибокий ідеологічний фундамент під традиції романтизму та відіграти визначальну роль в історичному розвитку Польщі та України. Обидва письменники з дитинства мали тісний зв'язок із своїм народом, а віру в Бога вважали його важливою ментальною рисою, оберегом ідентичності та незамінним елементом духовності. Їхня творчість значною мірою базується на цінностях християнської релігії.

У статті досліджено, що витoki релігійних поглядів А. Міцкевича й Т. Шевченка черпались із глибин народних прагнень і були співзвучними уявленням романтиків про Бога як сподівання вищої справедливості. Романтизм став виразником світогляду українського й польського письменників у прагненні утвердити в суспільстві насамперед національну ідею. Матір Божу, Бога вони вважали заступниками і охоронцями свого народу, вищою Правдою, що переможе зло.

На прикладах поетичних творів А. Міцкевича і Т. Шевченка розглянуто спільні тенденції месіанства та пророчої місії поетів. Кожен із митців уважає свій народ обраним, підносячи його на найвищі п'єдестали слави та пошестей. Месіанство А. Міцкевича – це оригінальна концепція порятунку народів Європи. Обидва письменники дорікають Богові за байдужість та примирення з соціальним злом.

На основі аналізу вибраних творів А. Міцкевича і Т. Шевченка зроблено висновки про те, що творче використання біблійних мотивів стало одним із джерел і містком, що пов'язував творчість обох поетів. Інтерпретація Святого Письма спонукала митців до використання універсальної біблійної символічної мови, що поєднувала їхню творчість із народною християнською культурою. Ліричні герої обох поетів вступають у діалог із Богом і просять у Божої Матері захисту для своїх народів проти зовнішніх ворогів та несправедливого суспільного ладу. Поетичну творчість автори підносять до божественної місії.

Ключові слова: феномен Бога, ідеї романтизму, національна свідомість, духовність, месіанство, поет і суспільство.

SERKOVA Iuliia – Senior Lecturer at the Department of Slavic Philology, Khmelnytskyi National University, Instytutska str., 11, Khmelnytskyi, Ukraine, 29000 (yulsier@yahoo.pl)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8346-2096>

PAPUSHYNA Valentyna – Doctor of Science (Pedagogy), Associate Professor, Professor at the Ukrainian Philology Department, Khmelnytskyi National University, Instytutska str., 11, Khmelnytskyi, Ukraine, 29000 (papushyna2@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4833-9049>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2025.63.9>

To cite this article: Serkova, Iu., Papushyna, V. (2025). Fenomen boha u tvorchii svidomosti T. Shevchenka ta A. Mitskevycha [The phenomenon of God in the creative consciousness of Taras Shevchenko and Adam Mickiewicz]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia "Filolohiia" – Problems of Humanities. "Philology" Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 63, 81–88, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2025.63.9> [in Ukrainian].

THE PHENOMENON OF GOD IN THE CREATIVE CONSCIOUSNESS OF TARAS SHEVCHENKO AND ADAM MICKIEWICZ

Summary. *The literature of every country has its own patriotic artists, whose life position, worldview, social activity and artistic creativity have a huge impact on the formation of national consciousness. That was precisely the civic position of the patriotic poets who proclaimed the ideas of Romanticism, Adam Mickiewicz in Poland and Taras Shevchenko in Ukraine. These writers succeeded in laying a deep ideological foundation for the traditions of Romanticism and played a decisive role in the historical development of Poland and Ukraine. Both writers had a close connection with their people since childhood, and considered faith in God an important mental trait, a talisman of identity, and an indispensable element of spirituality. Their work is mainly based on the Christian religion values.*

The article examines how the religious views of A. Mickiewicz and T. Shevchenko were rooted in the depths of popular aspirations and resonated with the Romantics' ideas of God as the hope for higher justice. Romanticism became the expression of the worldview of Ukrainian and Polish writers in their desire to establish, above all, the national idea in society. The Mother of God and God are seen by poets as intercessors, a force, a higher Truth that will defeat evil.

Using examples from the poetic works of A. Mickiewicz and T. Shevchenko, common trends in messianism and the vision of the prophetic mission of both poets are examined. Each of them considers his people to be the chosen ones, elevating them to the highest pedestals of glory and honors. A. Mickiewicz's messianism is an original concept of the salvation of the peoples around Europe. Both writers reproach God for his indifference and reconciliation with social evil.

Both writers reproach God for indifference and reconciliation with social evil. Glorifying the poetic word, A. Mickiewicz and T. Shevchenko emphasize the special role of the poet. The poet loves his people, ready to suffer for him and is able to lead him. He assumes the right to determine the main mission of God – to release of personal and national.

On the basis of the analysis of the selected works of A. Mickiewicz and T. Shevchenko, it was concluded that the creative use of biblical motives became one of the channels that they were connected by their work. The interpretation of the Holy Scripture prompted the use of a universal biblical symbolic language that combined their poetry with folk Christian culture. The lyrical heroes of both poets start their dialogue with God and ask Mother of God for protection for their peoples against external enemies and an unjust social order. The authors extol their poetic creativity to a divine mission.

Key words: *the phenomenon of God, ideas of romanticism, national consciousness, spirituality, messianism, poet and society.*

Актуальність проблеми. Література кожної країни має своїх митців-патріотів, чия життєва позиція, світогляд, громадська діяльність, художня творчість мають величезний вплив на формування національної свідомості. Їхні твори – безпосередня реакція на реалії історико-культурного процесу своєї доби, вони містять глибокий аналіз дійсно-

сті, окреслюють розвиток політичної та культурної ситуації в країні, аналізують її минуле та прогнозують майбутнє. Саме такою була громадянська діяльність поетів-патріотів, котрі проголошували ідеї романтизму, Адама Міцкевича в Польщі і Тараса Шевченка в Україні. Інтерпретація високих божественних істин підносить самих поетів до вершин вищої святої правди, якої завжди потребує народ. Цим письменникам вдалося підвести глибокий ідеологічний фундамент під традиції романтизму та зіграти визначальну роль в історичному розвитку Польщі та України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні в літературознавстві є чимало ґрунтовних робіт, предметом аналізу яких були життєвий шлях, світоглядні позиції, твори А. Міцкевича й Т. Шевченка. Дослідників цікавили насамперед теми, котрі митці розкривали у своїх літературних текстах, способи представлення ними дійсності, поетика їхніх творів. Не менш актуальними стали розвідки щодо віддзеркалення у творчості поетів їхніх релігійних поглядів. Ці питання різнобічно висвітлені в працях численних українських дослідників (Ю. Булаховська, Г. Вервес, Г. Грабович, Т. Дзядевич та ін.) та польських (С. Ступкевич, К. Гурський, М. Яструнь, І. Хжановський, С. Пігоня та ін.). Зокрема, учені підкреслюють, що А. Міцкевич з дитинства мав тісний зв'язок із духовністю свого народу. Великою мірою цьому сприяли народні легенди та повір'я, які він чув від няні Гансевської та старого слуги Блажея. А мальовнича природа околиць рідної Новогрудки сприяла розвитку поетичної уяви майбутнього поета, формуючи в його свідомості глибоко релігійне народно-поетичне сприйняття дійсності. Дослідники підкреслюють, що польська культура значною мірою базується на цінностях християнської релігії. Не випадково Т. Дзядевич (2004) зазначає: «Виявлення власної національної ідентичності через релігійну стосується передовсім творчості Міцкевича, його постійна концентрація на аспекті католицизму (с. 35).

Пророком національного та духовного відродження України став Т. Шевченко. Найвідоміші дослідники творчості поета (Ю. Барабаш, І. Білодід, М. Драгоманов, С. Єрмоленко, С. Єфремов, Є. Кирилюк, Д. Наливайко,

І. Огієнко, Л. Плющ, В. Русанівський, В. Смілянська, І. Франко, Д. Чижевський та ін.) відзначали серед жанровистильового розмаїття доробку Т. Шевченка релігійні пісні, молитви, подражанія, що пов'язують його твори з українською ментальністю та з глибинними традиціями європейської культури. Особливо глибоко питання християнських аспектів у творчій спадщині Т. Шевченка висвітлено у працях І. Айзенштока, О. Білецького, Л. Білецького, Л. Плюща, В. Барки, В. Сулими, Р. Росовецького, В. Щурата, та ін. Дослідники вказують, що поезії Т. Шевченка властиве виразне православне світобачення, споріднене з народною вірою, кристалізованою впродовж століть, яка асоціює Бога з вищою правдою. Д. Наливайко зазначає: «Омріяна Україна майбутнього для Шевченка – свята Матір для всіх українців; фундамент духовної єдності, соціальної справедливості, історичної спільності, найвищої моральної цінності, гарант добра й свободи (2006, с. 31–35).

Мета дослідження – окреслити розуміння феномену Бога у творчій свідомості польського письменника А. Міцкевича та українського Т. Шевченка.

Завдання – розглянути витоки релігійних поглядів А. Міцкевича й Т. Шевченка, що черпались із глибин народних прагнень і стали співзвучними уявленням романтиків про Бога як надію на вищу справедливість; на прикладах поетичних творів митців визначити спільні тенденції месіанізму та бачення пророчої місії поета.

Виклад основного матеріалу. Романтизм став виразником світогляду українського й польського письменників А. Міцкевича й Т. Шевченка та ознаменований у їхній творчості пошуками шляхів утвердження національної ідеї. Кріпосництво, зневажлива імперська політика російського царату актуалізували необхідність трансформації наявного соціально-політичного устрою. Інтерес до національної самосвідомості та самоідентифікації романтиків став суголосним розвитку національно-визвольного руху в Польщі та Україні: «Друга чверть – середина XIX ст. позначені в Україні початком розробки філософії української ідеї як теоретичної самосвідомості українського національного відродження, що визначає спрямування розвитку

культури України розглядуваного періоду... Це була загальнослов'янська та всеєвропейська тогочасна тенденція, спрямована на досягнення минулого з проекцією опанування сутності і смислу сьогоденного існування рідного етносу та проекції його майбутнього» (Горський, Кислюк, 2004, с. 220). Письменники-романтики осмислювали минуле й проєктували його на сьогодення. Їхні філософські роздуми розкривали величезну палітру духовного життя свого народу, акцентуючи увагу на його моральних чеснотах. Толерантність, працелюбність, віра в Бога, оспівані у фольклорі, сприяли не тільки утвердженню національної спільноти, але й розкривали світові маловідомі сторінки буття, зокрема боротьбу українського народу за право жити на своїй землі, за право на рідну мову. У Польщі етапи розвитку романтизму збігалися з етапами визвольного руху й визначались повстаннями 1830–1831, 1846–1848, 1863–1864 років. Спільною тенденцією польської та української національних культур стало утвердження національної самобутності народу. Б. Рассел (1995) писав: «Через націоналізм романтики втяглися у політику: кожен народ має свою окрему колективну душу, яка стане вільною лише в державних кордонах» (с. 565).

Разом з тим романтизм у Польщі мав своєрідні тенденції. Якщо перед українським народом поставало завдання національного відродження, то польський романтизм мав на меті повернення минулої величі посполитого духу. В ієрархії національних цінностей поляків патріотизм посідає одне з найвищих місць не випадково, адже були часи, коли територію Польщі розділили між собою Росія, Пруссія, Австрія. Навіть тоді вона не згасла духовно, бо був народ, який розмовляв польською, шанував національну спадщину, звичаї, традиції, сповідував католицизм. Відтворюючи патріотично-трагедійну героїку доби, А. Міцкевич у своїх творах часто звертається до теми віри, а Польщу розглядає як посланника Божого для встановлення щастя на землі. Про це йдеться, зокрема, у праці «Книги народу польського» (1832).

Феномен Бога став важливим складником творчої свідомості також Т. Шевченка. Витоки віри українського поета тісно пов'язані з рідним краєм і мають глибокі корені,

сформовані в дитинстві. «Час Шевченкового життя, – пише митрополит Іларіон (Огієнко), – був такий, що велика побожність українського народу ще не розбилася, – вона виразно була видна в усьому житті. Люди були богомільні, побожні, добре знали про церкву та Господа. Люди жили міцно з Богом і в серці, і в устах. Бог був у всьому житті народу! Шевченко повно пішов за своїм народом і його світогляд широко релігійний» (Огієнко, 2003, с. 39). Т. Шевченко вихований у віруючій селянській родині, вчився у дяка, читав Псалтир. Незважаючи на сирітство, важке життя, український поет усе життя залишався глибоко віруючою людиною, що виявлялося в щоденному читанні Євангелія, молитвах та відвідуванні церкви. Віра була для нього важливим джерелом сили, а постійний діалог з Богом став наскрізною темою його творчості. Святе Письмо інтегрувалося у світогляд та творчість Т. Шевченка на рівні ідей, мотивів, образів. «Творчий світогляд Тараса Шевченка засвідчує еволюцію бачення та розуміння поетом біблійних тем і мотивів, насамперед ідеї Бога. Це був шлях від раннього читання Святого Письма в дитинстві до глибокого вкорінення у свідомість, трансформацій у контексті власного бачення й творчого осмислення. Феномен Бога, ідея віри у творчому світогляді митця на різних життєвих етапах переживали зміни і трансформації. Від романтичного і традиційного народного сприйняття ідеї Бога Шевченко перейшов до розчарувань, зумовлених трагедією національною й особистою» (Огієнко (Митрополит Іларіон), 2003, с. 102).

Звернення до Бога, Божої Матері, використання біблійних мотивів стало одним із джерел і містком, що пов'язав творчість Т. Шевченка й А. Міцкевича. Творчу інтерпретацію Святого Письма поєднувано з народною духовністю, із якої черпали творче натхнення обидва поети. Вона також спонукала до використання універсальної біблійної символічної мови.

Бог, Божа Мати у поезіях обох поетів виступають як ідеали добра, найвищої справедливості, правди, бачаться заступниками народу, силою, що переможе зло. Дослідник творчості Кобзаря М. Гнатишак констатує,

що «слова «Бог», «Господь», «Божий», «Творець» вжито в його творах понад тисячу разів. Поет також часто звертається до Богородиці. Матір Божа згадується у 25 творах Т. Шевченка» (1936, с. 86). Найчастіше, як наголошував О. Кониський, поет звертається до неї в молитвах. Наприклад, у поемі «Марія»:

Все упованіє моє
На Тебе, мій пресвітлий раю,
На милосердіє твоє,
Все упованіє моє
На Тебе, Мати, возлагаю.
Святая сило всіх святих,
Пренепорочная, Благая! (Шевченко, 2001, с. 248).

Український поет уславлює Марію за те, що після смерті та воскресіння Сина вона продовжила його справу:

І Ти, великая в женах!
В їх унініє і страх
Розвіяла, мов ту полову,
Своїм святим огненним словом!
Ти дух святий свій пронесла
В їх душі вбогії! Хвала!
І похвала Тобі, Маріє! (Шевченко, 2001, с. 249).

Т. Шевченко у своїх молитвах називає Марію Матір'ю, Святою силою, Пренепорочною, Благою, великою і вірить у її заступництво. Молитви Т. Шевченка завжди україноцентричні, їх домінантною темою є передусім Україна та рідний народ:

Молю, ридаючи, пошли,
Подай душі убогій силу,
Щоб огненно заговорила,
Щоб слово пламенем взялось,
Щоб людям серце розтопило
І на Україні понеслось,
І на Україні святилось.
Те слово, Божеє кадило,
Кадило істини! Амінь! (Шевченко, 2001, с. 281).

Основною темою поезій А. Міцкевича стає віра в щасливе майбуття власного народу, його свободу, прийдешнє заступництво за нього Бога, ангелів. У баладі «Світязь» Бог допомагає людям здобути незалежність. Коли вороги напали на місто Світязь, Бог його затопив і перетворив мешканців на квіти. Ангел у творі – символ Божої охорони народу, що захищає свою свободу:

Bóg nas obroni: dziś nad miastem we śnie,
Widziałam jego anioła (Міцкевич, 2019, с. 36).

Святе озеро в баладі втілює ідею національного героїзму, що є проявом вищої божественної справедливості.

У поезіях А. Міцкевича часто лунає звернення до образу Диви Марії, особливо у важких життєвих ситуаціях. У поемі «Дзяди» в'язень Конрад безмежно вірить у її святість, заступництво та допомогу:

Dawno nie wiem, gdzie moja podziła się wiara,
Nie mieszam się do wszystkich świętych z litaniji,

Lecz nie dozwolę bluźnić imienia Maryi (Міцкевич, 2022, с. 206).

В епопеї «Пан Тадеуш», яка справила великий вплив на національну свідомість багатьох поколінь, А. Міцкевич звертається до Диви Марії у Ченстохові та Вільні. Загальновідомим є факт особливого ставлення поляків та литовців до цих святих образів:

Panno święta, co Jasnej bronisz Częstochowy

I w Ostrej świecisz Bramie! Ty, co gród zamkowy

Nowogródzki ochraniasz z jego wiernym ludem!

Jak mnie dziecko do zdrowia powróciłaś cudem,

(Gdy od płaczącej matki pod Twoją opiekę Ofiarowany, martwą podniosłem powiekę I zaraz mogłem pieszo do Twych świątyń progu

Iść za wrócone życie podziękować Bogu),
Tak nas powróciś cudem na Ojczyzny łono (Міцкевич, 1984, с. 12).

Як світлий спомин дитинства згадує поет, коли його, хворого, Матір Божа повернула до життя. А. Міцкевич щиро вірить в Господню силу, що врятує і «милий рідний край» – його Батьківщину.

Серед спільних ідей польського й українського романтизму, які вплинули на світогляд А. Міцкевича й Т. Шевченка, визначаємо месіанство та пророчу місію поета в суспільстві, творчий процес якого асоціюється з божественним творенням світу. У поемі «Дзяди» устами Конрада А. Міцкевич порівнює поета з Богом і навіть ставить його вище, ніж Творця:

Boga, natury godne takie pienie:
Pieśń to wielka, pieśń – tworzenie.
Taka pieśń jest siła, dzielność.
Taka pieśń jest nieśmiertelność.
Ja czuję nieśmiertelność, nieśmiertelność

tworzę:

Cóż ty większego mogłeś zrobić, Boże?»
(Міцкевич, 2022, с. 58).

Звеличуючи поетичне слово, з якого народжуються «пісня велична і стройна», «сила й дія», «безсмертя надія», А. Міцкевич наголошує на особливій ролі поета, що любить свій народ, готовий страждати за нього і здатен повести його за собою. І. Франко у статті «Адам Міцкевич в українській літературі» (1885) простежує «відчутну в обох поетів закоріненість в національні фольклорні стихії, а також у не менш живлющі біблійні традиції» (Франко, 1988, с. 45) та порівнює з образом Конрада ліричного героя «Перебенді» Т. Шевченка. Конрад та співець-кобзар непомірно вищі за натовп звичайних людей, котрі їх навіть не розуміють.

Філософські ідеї месіанства А. Міцкевича сформульовані ним у «Книгах польського народу та польського паломництва», описані у третій та четвертій частинах курсу «Історії слов'янської літератури», а також у наукових дослідженнях із політичної публіцистики. Месіанство А. Міцкевича – це і його оригінальна концепція порятунку поляками народів Європи, які змушені страждати від поневолення й тиранії та які візьмуть на себе роль Месії (Христа), приносячи себе в жертву та даючи можливість воскресіння. Гаслом національного месіанства стали слова з III частини «Дзядів»: «Polska Chrystusem narodów» (Міцкевич, 2022).

Месіанство А. Міцкевича справило вплив на філософські погляди Т. Шевченка. Під його впливом була написана «Книга буття українського народу», програмний документ Кирило-Мефодіївського товариства, з яким був тісно пов'язаний український поет. Відлуння «Книг польського народу та польського паломництва» А. Міцкевича часто спостерігається у творах самого Т. Шевченка.

Вболіваючи за свою країну, А. Міцкевич і Т. Шевченко беруть на себе право докоряти

Богові за байдужість та примирення із соціальним злом. У поемі «Сон» Т. Шевченко ставить риторичні питання:

Чи Бог бачить із-за хмари

Наші сльози, горе?

Чи довго ще на сім світі

Катампанувати? (Шевченко, 2001, с. 310).

Кульмінацією в поемі «Дзяди» А. Міцкевича є протест в'язня Конрада проти несправедливого світового ладу та проти Бога:

Milczysz, milczysz! wiem teraz, jam Cię
teraz zbadał,

Zrozumiałem, coś Ty jest i jakieś Ty
władał. –

Kłamca, kto Ciebie nazywał miłością,

Ty jesteś tylko mądrością (Міцкевич, 2022, с. 286).

Обидва поети усвідомлюють свою громадянську позицію й силу художнього слова. У «Давидових Псалмах» Т. Шевченко постає як месія. Погоджуємося з тим, що «з біблійних мотивів, якими так захоплювалися романтики, Т. Шевченко вибирає ті, що можуть послужити йому канвою для виразу власних почуттів і візій майбутнього» (Бойко, 1989, с. 9). Поет уважає свій народ обраним, підносить його на найвищі п'єdestали слави і почестей. Він перебирає на себе місію Бога – дати звільнення особисте й національне. У псалмі 43 поет звертається до Бога:

Встань же, Боже,

Вскую будеш спати,

Од сльоз наших одвертатись,

Скорбі забувати!..

Встань же, Боже, поможи нам

Встать на ката знову (Шевченко, 2001, с. 186).

У поемі А. Міцкевича «Конрад Валленрод» старий віщун-співець порівнює свою пісню з небесною силою:

O pieśni gminna, ty stoisz na straży

Narodowego pamiątek kościoła,

Z archanielskimi skrzydłami i głosem –

Ty czasem dzierżysz i miecz archanioła
(Міцкевич, 2023, с. 59).

Спільне розуміння ролі поета-месії в обох авторів полягає в їхньому бажанні стояти на «варті людських жадань», «святинь», бути виразниками як власних почуттів, так

і народних сподівань, підносячи поетичне слово до божественного одкровення.

Висновки. Використання біблійних мотивів стало одним із джерел і містком, що пов'язував творчість польського поета А. Міцкевича й українського Т. Шевченка. Творчу інтерпретацію Святого Письма поети поєднували з народною християнською культурою, із якої черпали творче натхнення. Бог, Божа Мати в А. Міцкевича й Т. Шевченка

є ідеалами добра, найвищої справедливості, правди. Ліричні герої обох поетів вступають у діалог із Богом і просять захисту для своїх народів проти зовнішніх ворогів та несправедливого суспільного ладу, часом докоряючи йому, підносячи творчість поета-громадянина до божественної місії. Перспективами подальших розвідок із проблеми бачимо дослідження інших аспектів творчої свідомості, А. Міцкевича і Т. Шевченка, що мають тісний зв'язок.

ЛІТЕРАТУРА

- Бойко Ю.** Шевченкова національно-релігійна концепція та Шевченкове застосування її. *Український історичний журнал*, 1989. Ч. 1/3. С. 8–13.
- Гнатишак М.** Тарас Шевченко і релігія. Львів : Дзвони, 1936. Ч. 1. С. 18–20.
- Горський В. С. Кислюк К. В.** Історія української філософії : підручник. Київ : Либідь, 2004. 488 с.
- Дзядевич Т. М.** Формування національної ідентичності в літературі слов'янського романтизму : на матеріалі творчості Адама Міцкевича, Олександра Пушкіна та Тараса Шевченка : дис... канд. філол. наук : 10.01.05. Київ, 2004. 198 с.
- Наливайко Д. С.** Шевченко в контексті романтизму і націоналізму. Теорія літератури й компаративістика. Київ : Києво-Могилянська академія, 2006. С. 197–226.
- Огієнко І.** (Митрополит Іларіон). Тарас Шевченко. Київ : Наша культура і наука, 2003. 430 с.
- Рассел Б.** Історія західної філософії. Київ : Основи, 1995. 759 с.
- Франко І. Я.** Зібрання творів: у 50 т. / упоряд. О. Я. Безпальчук та ін.; ред. О. О. Білявська. Київ : Наукова думка, 1988. Т. 41. 328 с.
- Шевченко Т.** Кобзар. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2001. 478 с.
- Mickiewicz A.** Ballady i romanse. Bielsko-Biała : Dragon, 2019. 96 s.
- Mickiewicz A.** Dziady. Kraków : Greg, 2022. 304 s.
- Mickiewicz A.** Pan Tadeusz. Warszawa : MG, 1984. 496 s.
- Mickiewicz A.** Konrad Wallenrod. Kraków : Greg, 2023. 88 s.

REFERENCES

- Bojko, Ju.** (1989). Shevchenkova nacionaljno-religijna koncepcija ta Shevchenkove zastosuvannja jiji [Shevchenko's national-religious concept and Shevchenko's application of it]. *Ukrainskyj istoryk – Historical Journal* (pp. 8–13) [in Ukrainian].
- Ghnatyshak, M.** (1936). *Taras Shevchenko i relighija [Taras Shevchenko and religion]*. Lviv: Dzvony [in Ukrainian].
- Ghorskyj, B., Kyslyuk, K.** (Eds.) (2004). *Istoriya ukrainskoji filosofiji [History of Ukrainian Philosophy]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Dzjadevych, T.** (2004). *Formuvannja nacionaljnoji identychnosti v literaturi slov'jansjkogho romantyzmu: na materiali tvorchosti Adama Mickevycha, Oleksandra Pushkina ta Tarasa Shevchenka [Formation of national identity in the literature of Slavic romanticism: based on the work of Adam Mickiewicz, Alexander Pushkin and Taras Shevchenko]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Nalyvajko, D.** (2006). Taras Shevchenko v konteksti romantyzmu ta nacionalizmu [Shevchenko in the context of Romanticism and Nationalism]. *Teorija literatury j komparatyvistyka – Theory of Literature and Comparative Studies*. Kyiv: Kyjevo-Moghyljansjka akademija [in Ukrainian].
- Oghijenko, I. (Mytropolyt Ilarion)** (2003). *Taras Shevchenko [Taras Shevchenko]*. Kyiv: Nasha kuljtura i nauka [in Ukrainian].
- Rassel, B.** (1995). *Istoriya zakhidnoji filosofiji [History of Western Philosophy]*. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
- Franko, I.** (1988) Bezpalchuk, O. Ya. and others (Ordering), Biliavska, O. O. (Ed.). *Zibrannja tvoriv [Collected Works]* (Vols. 1–50; Vol. 41). Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
- Shevchenko, T.** (2001). *Korbzar [Kobzar]*. Kyiv: Kyjivskyj universytet [in Ukrainian].
- Mickiewicz, A.** (2019). *Ballady i romanse [Ballads and romances]*. Bielsko-Biała: Dragon [in Poland].
- Mickiewicz, A.** (2022). *Dziady [Forefathers' Eve]*. Kraków: Greg [in Poland].

Mickiewicz, A. (1984). *Pan Tadeusz [Pan Thaddeus]*. Warszawa: MG [in Poland].

Mickiewicz, A. (2023). *Konrad Wallenrod [Konrad Wallenrod]*. Kraków: Greg [in Poland].

Стаття надійшла до редакції 25.09.2025 р.

Прийнято до друку 27.11.2025 р.

Опубліковано: 05.12.2025 р.